

Føreord

Ein fagleg samtale om skriftkultur kjem ikkje unna spørsmålet om tradering – altså korleis og i kva grad skriftkulturar vert overførte til nye generasjonar og utvikla av dei. Likevel har forskinga på nynorsk inntil relativt nyleg halde seg unna dette livsviktige spørsmålet for ein skriftkultur og eit språk. For tjue år sidan handla forskinga på nynorsk i stor grad om nynorsknorm eller språkhistorie. Dei siste åra har fleire forskarar sett på nynorsk med ei breiare og meir samtidsorientert interesse for nynorsk i samfunnet og utdanningsinstitusjonar. Det har gjort at forvalting av norsk språk i staten, kommunar og høgare utdanning, språkdidaktikk og språkskifte i skulen, og nynorsk språkstimulering i barnehagen har vorte legitime forskingstema i ein norsk kontekst, og då gjerne sett i samanheng med relevant internasjonal forskning.

Dette nummeret av skriftserien *Skriftkultur* er ein del av etableringa av tradering av nynorsk som eit forskingsfelt. Forskingsfeltet inkluderer spørsmål knytt til eksponering for og opplæring i nynorsk i utdanningsinstitusjonar, men også spørsmål om korleis barn og unge sjølve stiller seg til nynorsk og kva plass språket har i livet deira. I eit vidare perspektiv handlar spørsmålet om tradering av nynorsk også om kva plass og funksjonar språket fyller, dvs. kva slags sosial praksis som ligg til grunn for nynorsken. Å studera vilkår for nynorsk mellom barn og unge er viktig fordi det hjelper oss med å forstå ulike sider av kulturen vår og samfunnet vårt, altså slik humanistiske og samfunnsvitskapelege fag har som program. Spørsmålet har også ein meir realpolitisk dimensjon: At forskarar undersøker vilkår for nynorsk mellom barn og unge og formidlar resultat frå forskinga, kan hjelpe det norske samfunnet til å driva ei meir informert forvalting av det nynorske språket.

I dette nummeret undersøker 13 forskarar vilkåra for nynorsk mellom barn og unge frå ulike vinklar og på ulike tidspunkt i livet, frå barnehage til studentliv. Dei to fyrste artiklane, «Nynorsk i ein femåringskvardag – om grunnlag for skriftspråkstileigning i ein mindretalsspråksituasjon»

av Gudrun Kløve Juuhl og «Nynorske literacyhendingar i barnehagen» av Anne Marta Vinsrygg Vadstein og Eli Bjørhusdal handlar om vilkår for nynorsk før barna når skulealder. Gudrun Kløve Juuhl har gjort eit etnografisk arbeid der ho har besøkt fem femåringar heime og i barnehagen og studert i kva grad og korleis dei møter nynorske tekstar i kvardagen heime og i barnehagen, og kva ungane gjer med desse tekstane. Artikkelen viser at det i stor grad er gjennom dei formelle og uformelle tekstane til lokalsamfunnet at ungane møter nynorsk og knyter seg til nynorske tekstar. Slike tekstar kan vera turvegsskilt, russekort eller tv-seriar med lokal tilknytning.

Anne Marta Vinsrygg Vadstein og Eli Bjørhusdal har undersøkt kva som vert lagt vekt på av tilsette når dei legg til rette for literacyhendingar i barnehagar i nynorskområde. Tre literacyhendingar vert undersøkt: høgtlesing, song og oppdagande skrivning. Studien viser at jamvel om barnehagetilsette ønskjer å leggja til rette for nynorske literacyhendingar, samsvarer ikkje praksis med uttalt vilje. Tilrettelegging for nynorske literacyhendingar skjer usystematisk, er personavhengig og må vika i møte med det som vert sett på som viktigare pedagogiske omsyn.

Det tredje bidraget, skrive av Eli Bjørhusdal, Janne Sønnesyn og Jan Olav Fretland, handlar om språkdidaktikk på mellomsteget og har tittelen: «Repetisjonens kunst i dekontekstualisert språkdidaktikk: Ein fokusgruppestudie av lærarar på nynorskskular». Studien viser at dei intervjuja lærarane gjev læreboka ein dominerande plass og fortel om ein språkdidaktisk praksis som forfattarane karakteriserer som dekontekstualisert.

Artiklane «Språkveksling på grunnlag av tekstnormer og mottakarforventingar mellom ungdomar i det nynorske kjerneområdet» av Stig J. Helset og Endre Brunstad, «Lokal majoritet, nasjonal minoritet: Ein studie av skriftspråksskifte i robuste nynorskkommunar» av Kirsti Lunde og «Å lære eit mindretalsspråk som andrespråk – erfaringar frå fleispråklege ungdomsskuleelevar i to nynorskkommunar» av Hege Myklebust og Hilde Osdal tek alle utgangspunkt i ei og same spørjeundersøking der 706 ungdomsskuleelevar i dei robuste nynorskområda Stord, Sogndal og Volda vart spurde om eigen bruk av nynorsk, bokmål og dialekt nær skrivning og vurderingar knytte til dette.

Artikkelen til Helset og Brunsted synleggjer og analyserer korleis ungdom i alderen 13–16 år i det nynorske kjerneområdet veksler mellom bokmål, nynorsk og dialekt nær skriving. Artikkelen får fram at ungdomane har tydelege normforventingar om kva for språklege uttrykksformer dei vil bruka i ulike tekstlege samanhengar, dvs. i ulike sjangrar og ulike medium, til ulike mottakarar og i ulike situasjonar. Artikkelen til Lunde undersøker skriftspråkskifte både til nynorsk og bokmål i område der nynorsk er det dominerande språket. Skriftspråkskiftet her er kjenneteikna av at flest skiftar til nynorsk, og at skiftet i stor grad skjer i løpet av barneskulen. Viktige årsaker til dette er i hovudsak offentleg språkpolitikk, kulturell sedvane og språkopplæringa skulen gjev. Artikkelen til Myklebust og Osdal undersøker kva erfaringar fleirspråklege ungdomsskuleelevar har med å læra eit andrespråk som samstundes er eit mindretalsspråk, og kva haldningar til nynorsk skriftspråk dei gjev uttrykk for. Det overordna funnet er at svara frå den utvalde gruppa skil seg lite frå svara frå det samla informanttalet. Dei fleste definerer seg som nynorskbrukarar, lærer bokmål som sidemål og har jamt over positive haldningar til nynorsk.

Endre Brunstad har også skrive artikkelen «Det saumlause språkskiftet – om overgangar frå nynorsk til bokmål i Fjell». Denne artikkelen handlar om språkskiftet frå nynorsk til bokmål i eit område der nynorsk er under press. I Fjell har så mykje som 42 % av dei elevane som har hatt nynorsk som hovudmål, gått over til bokmål innan utgangen av ungdomsskulen. Artikkelen drøftar moglege årsaker til dette og peikar på særleg fire faktorar: opplevd språkkompetanse, mindretalsposisjonen til nynorsken, språkhaldningar og ein språkleg praksis med utbreidd språkveksling.

Artikkelen «Skulen som språkplanleggar: Kva seier ungdomsskuleelevar om vilkåra for å læra nynorsk som hovudmål?» av Janne Sønnesyn fokuserer på rolla skulen og læraren spelar for dei skriftspråksvala som elevar på 10. trinn gjer. Elevane rapporterer jamt over at skulen er ein viktig nynorskarena, men fleire peikar samstundes på at opplæringa ikkje gjev den naudsynte støtta for at dei skal verta kompetente og trygge språkbrukarar.

Kristin Kibsgaard Sjøhelle har skrive artikkelen «Grammatikk og skriveopplæring – ei problematisk kopling eller ein grunn til nytenking i arbeid med nynorsk som sidemål», som byggjer på ein studie av vilkåra for å læra nynorsk som sidemål på vidaregåande skule, og som diskuterer grammatikk som utfordring og ressurs i skriveopplæringa knytt til nynorsk som sidemål. Artikkelen argumenterer for at vi treng vidare studiar på korleis vi kan styrka elevar si forståing for og nytte av grammatikk som ein del av skriveopplæringa, med mål om å utvikla ei skriveopplæring som utforskar og tar på alvor elevane sine individuelle val av skrivestrategiar i møte med nynorsk.

Briten Russdal-Hamre har skrive artikkelen «Lærarstudentar og nynorsk rettskriving», som viser korleis lærarstudentar i løpet av eit semester utviklar ferdigheitene sine i å følga nynorsk rettskriving. Analysane avdekkjer at studentane i eksamenssvara sjeldan gjentek avvik frå norma som dei har fått kommentar på undervegs i opplæringa, men at det derimot dukkar opp nye avvik i eksamenssvara. Artikkelen argumenterer for at påverknad frå bokmål, dialektar og den rike tilgangen på unormerte, ofte digitale tekstar kan vera årsaker til normavvika.

Marit Brekke avsluttar dette nummeret av *Skriftkultur* med artikkelen «Portretteringa av bygda og bygdejenter i filmen *Få meg på, for faen* (2011). Ein fiksjonslingvistisk analyse». Artikkelen analyserer språkbruken til Alma Solheimslid, hovudpersonen i filmen *Få meg på for faen* (2011) ut frå omgrepet fiksjonslingvistikk. Analysen viser korleis språkbruken i filmen markerer både geografisk og sosial tilhøyrslø og avstand, samstundes som språket også peikar på seg sjølv som fiksjon på måtar som kan relaterast til andre forfattarar i nynorsk skjønnlitteratur.

Me håpar dette nummeret av skriftserien både gjev innsikt i korleis det er å vera barn og ungdom i den nynorske skriftkulturen og inspirasjon til vidare undersøkingar innanfor dette viktige forskingsfeltet. Her er det plass til fleire!

Volda, 5. juni 2020

Gudrun Kløve Juuhl, Stig J. Helset og Endre Brunstad

Redaktørar